

Kaikki käännökset on tehty suoraan klassisesta kiinankielestä suomentamalla. *Gaudeamus* on kustantanut nämä viisi kirjaa yhtenäisenä sarjana vuosina 2005, 2007 ja 2008. Molemmat kääntäjät ovat saaneet työnsä tukea *Suomen Kulttuurirahastolta* ja Jyrki Kallio lisäksi myös kahden ensimmäisen niteen valmistamista varten *Joel Toivolan säätiöltä*.

On ensinnäkin tärkeää, että klassista kiinalaista ajattelua tutkitaan ja käännetään suomeksi ja suomalaisin voimin. Tänä päivänä ei juuri pidetä juhlapuheita, joissa ei mainittaisi, kuinka tärkeäksi Aasia ja erityisesti Kiina on nykyisin tullut Suomelle, sen teollisuudelle ja kaupalle. Niin muodoin Kiinan ja kiinalaisen ajattelun ymmärtämistä pidetään välttämättömänä taitona. Kiinan ja kiinalaisuuden ymmärtäminen lähteekin juuri tällaisten perusteosten analysoimisesta ja kääntämisestä suomeksi. Jotta me voisimme syvällisesti ymmärtää nykykiinalaista ajattelua, on meidän tunnettava sen juuret. Matti Nojosen käännökset valottavat kiinalaisen strategisen ajattelun erityispiirteitä ja Jyrki Kallion käännöstyö laajemmin kiinalaisen ajattelun perusteita.

Kommentit parasta antia

Molemmat tekijät ovat varustaneet

käännöksensä laajoilla esipuheilla ja runsailla, selittävillä kommenteil-la. Ne ovat kirjojen suurinta antia, eikä klassisen proosan antologiaa olisi ylipäätään kannattanut kääntää ilman näitä pitkiä selittäviä lisäyksiä. Viitteet ja selitykset on sijoitettu niin, että teksti on luettavissa myös selityksistä ja viitteistä piittaamatta.

Mukana alkutekstit

Kääntäjät ovat myös liittäneet käännöksiinsä alkutekstit klassisella kiinankielellä. Kiinankielisistä alkuteksteistä ei tietenkään ole hyötyä muille kuin kasvavalle määrälle kiinankielestä kiinnostuneita suomalaisia. Onnittelten kustantajaa tästä kaukokatseisesta teosta, joka on lisännyt teosten sivumäärää, mutta antaa niiden käytölle uuden ulottuvuuden – esimerkiksi klassisen kiinanan oppimateriaalina.

Kirjat on myös taitettu kauniisti (**Jukka Aalto**) ja kuvitettu teksteihin sopivalla kuvastolla, vanhoilla pronsiesineillä, aseilla, eri aikakausien tekstikatkelmilla ja henkilömuotokuvilla.

Jade-sarja ja sen ensimmäinen osa

Teoksen ensimmäisen niteen, *Jadekasvot – valittuja tarinoita Kiinan muinaisajoilta* (2005), esipuheessa Jyrki Kallio kertoo alku-

tekstistä ja kolmiosaisen teossarjan ensimmäisestä niteestä seuraavasti:

”Tämän suomennosvalikoiman pohjana on Kiinassa Qing-dynastian (Kiinan viimeisen keisarillisen dynastian, joka oli vallassa vuosina 1644–1911) alussa julkaistu vanhan kiinalaisen proosan antologia *Guwen guanzhi* (古文觀止), ”Klassisen kirjallisuuden parhaat”. Se on lajissaan tunnetuin ja luetuin, ja siitä otetaan yhä uusia painoksia niin Manner-Kiinassa kuin Taiwanilla. Keisariajalla sen päättäminen kuului klassiseen kasvatukseen, eikä nykyään liioiteltua väittä, että jokainen keskikoulun käynyt kiinalainen on lukenut ainakin osia siitä. Antologian tarinat elävät myös kansanperinteessä sananlaskujen ja nykykiinaksi uudelleenkirjoitettujen versioiden sekä historiallisten elokuvien ja televisiodraamojen kautta.

Kokonaisuudessaan *Guwen guanzhi* kattaa Kiinan kirjallisuushistorian sen alkuajoilta Zhou-kauden (noin 1045–221 eaa.) puolivälistä Ming-dynastian (1368–1644) loppuun. Tämä suomennosvalikoima, johon on otettu tekstejä *Guwen guanzhin* viidestä ensimmäisestä osasta, esittelee Kiinan kaikkein varhaisinta proosaa. Teksteistä vanhimmat on kirjoitettu 300-luvulla ennen ajanlaskun alkua ja uu-

Sinologit **Jyrki Kallio** ja **Matti Nojonen** ovat tehneet sekä yhdessä että erikseen suurtyön. Jyrki Kallio on suomentanut vuonna 1695 Kiinassa ensimmäisen kerran julkaistun klassisen proosan antologian *Guwen guanzhin* kolmena niteenä.

Matti Nojonen on puolestaan suomentanut **Sunzin Sodankäynnin taito** -teoksen sekä toimittanut ja suomentanut keskeisimmistä kiinalaisista strategiaklassikoista kiinalaista strategista ajattelua valottavan teoksen *Jymäyttämisen taito*.

KIINALAISIA KLASSIKOITA SUOMEN KIELELLÄ

古文觀止

JADEKASVOT

Kallioja kirjallisuus Kiinan muinaisajalta

JYRKI KALLIO

古文觀止

JADELÄHDE

Kallioja kirjallisuus Kiinan muinaisajalta

JYRKI KALLIO

古文觀止

JADEPEILI

Kallioja kirjallisuus Kiinan muinaisajalta

JYRKI KALLIO

兵法

SUNZI
SODANKÄYNNIN
TAITO

MATTI NOJONEN

詭道

JYMÄYTTÄMISEN
TAITO

Strategiaoppia muinaisesta Kiinasta

MATTI NOJONEN

中國

simmat ensimmäisellä vuosisadalla ajanlaskun alun jälkeen. Niistä vain muutama on ollut aiemmin luettavissa suomeksi.

Guwen guanzhin tekstien on katsottu tarjoavan malleja ennen kaikkea tyylillisesti korkeatasoiseen kirjoittamiseen. Kaikki tekstit on kirjoitettu modernista puhekielestä suuresti poikkeavalla kiinan kirjakielen vanhimmalla muodolla, klassisella kiinalla, joka säilyi sivistyksen kielenä keisariajan loppuun saakka samaan tapaan kuin latina Euroopassa. *Guwen guanzhissa* tekstit ovat alkuperäisessä kieliasuunsa, joten kiinankielinen nykylukija saa autenttisen kuvan siitä, millaista kirjoitettu kieli oli esimerkiksi 2 300 vuotta sitten ja miten klasminen kirjakieli muuttui Ming-kautteen mennessä.

Samalla tavoin kuin latinan lukemistoja Euroopassa *Guwen guanzhia* ei Kiinassa ole luetettu vain kielen opettamiseksi vaan myös ajattelun ja väittelytaidon kehittämiseksi. Suomalaiselle lukijalle *Guwen guanzhin* kirjallisia ansioita merkittävämpää onkin, että se tarjoaa mahdollisuuden tutustua kiinalaisen sivistyneistön pysyvimpiin arvoihin. Valtaosa kokoelman teksteistä on historiallisia tarinoita, jotka paitsi kertovat tapahtuma-aikansa yhteiskunnallisista oloista myös välittävät lukijalle, mitä teoksen koajat kungfutselaisen oppineiston jäseninä pitivät tärkeänä. Tarinoissa kungfutselaisen filosofian ihanteet, kuten ihmisyys, hyve, säädyllisyys, huomaavaisuus ja rationaalisuus, saavat konkreettiset ja helposti omaksuttavat muodot.”

Kokoelman tekijät

Proosa-antologian kokoajista Jyrki Kallio kertoo esipuheessa seuraavaa: ”*Guwen guanzhi* -antologian kokoajista, **Wu Chuaista** (eli 1655–

1719) ja hänen serkunpojastaan **Wu Diahousta**, ei tiedetä paljon. Lukeneistoon kuuluvina, mutta vailla merkittäviä virka-asemia, he pitivät yksityistä virkamiestutkintoon valmentavaa koulua kotiseudullaan, nykyisessä Shaoxingissa Zhejiangin maakunnassa. *Guwen guanzhi* syntyi heidän laatimistaan opetusmateriaaleista, kuten he selittävät vuoden 1697 laitoksen esipuheessa:

”Vaativamman vuoristoasumuksemme hiljaisuudessa toimitimme klassikkotekstejä nuorten poikien opetuksen tarpeisiin päivä päivältä enemmän, mutta emme rohjenneet ajatella työmme julkaisemista. Poikien joukossa muutammat oppimishaluimmat lupasivat kirjoittaa saman tien muistiin opettamamme lukuisat mallit ja säännöt kerätäkseen ne talteen, ja kun oltermanni näki heidän aikaansaannoksensa hän vakuutti meille: ”Tähän kokoelmaan on valittu kaikki kauniit tekstit; mikään siitä pois jätetty ei tee siitä epätäydellistä ja mitään virheellistä ei ole jätetty korjaamatta. Siihen on kerätty klassisen kirjallisuuden suurimmat saavutukset – siinä on kaikki, ylittämättömästi! Teidän pitää antaa se kaiverrettavaksi painolaatoille, jotta kokoelma saadaan kaikkien ulottuville.” Me kaksi jäämme katsomaan toisiamme mykistyneinä, kunnes saimme sanotuksi: ”Tuota, jaa, älkää nyt, olette aivan liian ystävällinen. Mutta miten me kehtaisimmekaan olla itsekkäitä, joten noudatamme teidän kehotustanne!” Palattuamme kouluumme kokosimme muutamien tavallisesti oppitunneillemme osallistuneiden poikien muistiinpanot, maksoimme kaivertajille, ja esitämme nöyrästi työmme tuloksen kaikkien neljän meren sisäpuolella asuvien sivistyneiden herrojen arvosteltavaksi.”

Mistä ajatus kääntämiseen?

Myös Jyrki Kallio joutui päättämään *Guwen guanzhi* -teosta aloittaessaan yksityisopettajan johdolla klassisen kiinan opintonsa Pekingissä. Monen koululaisen reaktiosta poiketen Jyrki Kallio ei pitänyt tekstejä tylsinä, vaan ymmärsi niiden kulttuurihistoriallisen merkityksen länsimaiselle lukijalle. Tästä syntyi ajatus kääntää 220 artikkelista koostuvasta kokoelmasta yhteensä 105 artikkelia suomeksi ja varustaa ne laajoin suomalaisen lukijan tarvitsemin selityksin. Seuraavassa näyte teoksen rakenteesta. Artikkelit on kolmiosaisen teossarjan ensimmäisestä niteestä *Jadepeili* (s. 138–140).

Käännöksen rakenne

a) Ensimmäisenä esitellään artikkeli käännettynä, merkiten kursiiivilla kääntäjän tekemät selventävät lisäykset ja numeroimalla tekstiin kommentit.

Yan Chu puhuu

Qin kuninkaan ympärillä

Qi-valtion kuningas Xuan kohtasi Yan Chun ja sanoi: ”Astukoon Chu eteenpäin!”¹ Chu sanoi puolestaan: ”Astukoon kuningas eteenpäin!” Kuningas Xuan ei ilahtunut. Kuninkaan vierusmiehet sanoivat: ”Kuningas on herra ja Chu on alamaainen. Käykö sellainen päinsä, että kuninkaan käskiessä Chuta astumaan eteenpäin Chu käskää kuningasta astumaan eteenpäin?” Chu sanoi siihen: ”Kas jos minä Chu astuisin eteenpäin, johtuisi se siitä, että kadehdin valtaa, mutta jos kuningas astuisi eteenpäin, osoittaisi se, että hän arvostaa ritareitaan.” Raivosta punoittaen kuningas huusi: ”Kuningasko on arvokas? Vaiko ritari?” Chu vastasi: ”Ritari on arvokas. Kuningas ei ole arvokas.” Kuningas kysyi: ”Onko perustelu-

ja?” Chu vastasi: ”On.”

”Muinoin Qinin hyökätessä Qitā vastaan määrättiin: ”Ken uskaltaa mennä Liaoxiaan viittäkymmentä askelta lähemmäs neuvosmies Zhan Xin hautaa keräämään polttopuita, tapettakoon armotta.”² Määrättiin myös: ”Ken saa Qin kuninkaan päähän, hänet nimitetään kymmenentuhannen savun markkiksiksi ja hän saa tuhat naulaa kultaa.”³ Tästä on nähtävissä, että elävän kuninkaan pää ei ole yhtä arvokas kuin kuolleen ritarin hauta.”⁴

Kuningas Xuan sanoi: ”Tсах! On meidän kurjimuksen omaa syytä, että te herra näin saatatte meidät häpeään. Sallittakoon meidän tulla oppilaaksenne. Ja kun te mestari Yan matkustatte meidän kurjimuksen kanssa, olette syövä *naudan, sian ja lampaan lihaa sisältäviä* juhla-aterioita, ajava vaunuissa ja teidän vaimonne on pukeutuva ylväästi.”

Yan Chu hylkäsi tarjouksen sanoen: ”Kas jade syntyy vuoreissa. Jadea työstettäessä raakakivi rikotaan, ja en sano etteikö niin syntyvä jade olisi kallisarvoista, mutta raakakivi ei silloin enää ole entisensä. Ritariitit syntyvät rajakorvissa ja pääsevät virkoihin jos joku heitä suositelee. En sano, etteikö se olisi hienoa ja arvostettavaa, mutta heidän ruumiinsa ja mielensä ei silloin enää ole yksi ja kokonainen. Minä Chu tahdon palata entiseen: kun syön vasta nälkääni, käy mikä tahansa ruoka lihasta; kun kävelen rauhassa, se käy vaunuista; kun minua ei syytetä rikoksesta, se käy korkeasta asemasta; ajattelun puhtaudessa ja luonteen suoruudessa on minun iloni.” Niin Yan Chu kumarsi kahdesti ja jätti hyvästinsä.

Muinainen herrasmies sanoi:⁵ ”Yan Chu tiesi, mikä on kylliksi, ja palasi sen ääreen, mikä on aitoa ja jalostamatonta, eikä koskaan eläessään joutunut häpeään.”

b) Tämän jälkeen esitellään artikkelin ja sen tekijöiden taustaa.

Teoksesta *Zhanguo*, Qin vehkeilyt 4 (tarinasta on myös osittainen suomennos teoksessa Lin Jutang 1962, 333–334)

Tämä tarina heijastaa Sotivien läänitysvaltioiden aikana alkanutta yhteiskunnallista murrosta, joka merkitsi alimman aateliston ”vapaiden miesten” (*shi*, 士) muodostaman eräänlaisen ritarisäädyn nousua merkittäväksi yhteiskunnalliseksi voimaksi. Säädyn jäsenet palvelivat alun perin sotavaunujen päälliköinä ja sittemmin virkamiehinä (joita ei eroteltu sotilas- ja siviilivirkamiehin).

Ritarisäädystä yhdistyivät oppineisuus ja virka-asema. Kongfuzin *Keskusteluissa* (XIX.13) sanotaan: ”Ritarin tulee virkatehtävistään vapauduttuaan opiskella, opiskelijan tulee opintonsa päätettyään mennä virkaan.”⁶

Myöhemmin termi *shi* muuttui tarkoittamaan ensisijaisesti oppinutta, ja *shi*-säätty alettiin ymmärtää oppineistona. Niinpä Lin Jutang kääntää: ”Siis elävän kuninkaan pää on vähemmän arvoinen kuin kuolleen oppineen hauta.”⁷ Kirjoittamisajankohtanaan tarinan konfliktit liittyi kuitenkin ritari-virkamiesten edustaman byrokraattisen hallinnon ja itsevaltaisen aristokratian valtataisteluun.

c) Lopuksi esitetään kommentit.

1. Kuningas Xuan hallitsi Qitā v. 319–301 eaa. Yan Chu oli qiläinen erakko.

2. Zhan Xi oli lulainen neuvosmies (ks. ”Zhan Xi kestittää vihollisen sotaväkeä”). Hyökätessään Qihin Qinin joukkojen oli kuljetettava Lun läpi eikä Qinin kuningas halunnut turhaan ärsyttää Lun väkeä.

3. ”Tuhat naulaa kultaa” on al-

kutekstissä tuhat yitā (鎰) eli 320 kg.

4. *Guwen guanzhista* on jätetty pois pitkähkö katkelma, jossa Yan Chu perustelee, miksi hän ei ollut kiinnostunut virka-asemasta ja siteeraa mm. Laozia. Kuninkaan tyyntely vaati siis paljon työtä.

5. Loppulauseen laittaminen ”muinaisen herrasmiehen” suuhun on Wu Chucain ja Wu Diaohoun keksintöä.

6. 仕而優則學、學而優則仕 Lainauksessa käytetään sanaa *shi* (仕), ’toimia virassa’, jonka pohjana on ritaria tarkoittava kirjoitusmerkki.

7. Lin Jutang 1962, 334.

Käännöksen ongelmia

Tässä esimerkissä tulee esiin joitakin kääntämisen yleisiä ongelmia. Jyrki Kallio on halunnut käyttää vanhasa tekstissä vanhahtavia suomenkielisiä sanoja. Tässä esimerkissä niitä ovat vanhoista kiinalaisista mittayksiköistä *yi*, jonka Jyrki Kallio on kääntänyt vanhalla suomalaisella painoyskiköllä naula. Kääntäjän tarkoitus on mahdollisesti ollut luoda tekstiin vanhahtavaa sävyä. Toinen syy on voinut olla muuttaa länsimaiselle lukijalle tuntematon painoyskikö *yi* tutummaksi yksiköksi naula. Tulos on kuitenkin valtaosalle lukijoista hämmentävä, sillä myös naula lienee painoyskikkönä yhtä vähän puhutteleva kuin *yi*. Miksei käytetä tekstissä kiinalaista painoyskikköä ja sitten vain selitetä sen merkitys alaviitteessä?

Toinen ongelmallinen asia on termien ’ritari’ ja ’oltermanni’ käyttäminen. Jotkin termit ovat niin vahvasti kulttuurisidonnaisia, että niiden käyttö toisen kulttuurin esittelyn yhteydessä ikään kuin hypää silmille ja saattaa tuoda mieleen vääriä mielleyhtymiä.

中國

Jadelähde

Jadelähde – valittuja kirjoituksia Kiinan keskialjalta -teoksen (2007) esipuheessa Jyrki Kallio kertoo tästä kokoelmasta seuraavasti:

”Tämä valikoima kattaa ajallisesti kaksi merkittävää keisarillisista dynastiaa, Han-dynastian (206 eaa.–220) ja Tang-dynastian (618–970), sekä niiden väliin jääneen pitkän hajaannuksen kauden. Tätä noin tuhatvuotista ajanjaksoa voidaan kutsua Kiinan keskialjaksi.

Tauno-Olavi Huotari toteaa teoksessa *Kiinan kulttuuri*: ”Handynastia on saanut maineen yhtenä Kiinan kultakautena. Kuitenkaan koko pitkä ajanjakso ei kokonaisuudessaan ollut tehokkaan hallituksen ja kulttuurin kukoistuksen aikaa, vaan monina aikoina hovijuonet, korruptio, vallanperimyskriisit ja väkivallanpurkaukset heikensivät valtiota.” Sama pätee myös Tangdynastiaan, vaikka sitä oikeutetusti pidetään yhtenä kiinalaisen siviilisaation loistokkaimmista kausista.

Kiina ei olekaan koskaan ollut mikään Euroopan vastakohta, ”salaperäinen ja kehittynyt maa”, jossa ”silkkivaatteisiin pukeutuneilla kiinalaisilla oli aikaa kävellä puistoissa, pelata lautapelejä tai nauttia teetä” ja iloita kirjapainotaidon hedelmistä sekä muista kulttuuriharrasteista, toisin kuin takapajuisilla, sotaisilla ja rahanahneilla eurooppalaisilla. Todellisuudessa kiinalaiset oppineet joutuivat etsimään vastauksia yhtä raadollisiin haasteisiin kuin heidän eurooppalaiset aikalaisensakin. Heidän löytämänsä ratkaisut saattavat tosin ajallisen, maantieteellisen ja kulttuurisen etäisyyden vuoksi joskus vaikuttaa omituisilta, mutta juuri nämä erot auttavat ymmärtämään kiinalaisuuden ydintä. Tämän valikoiman kirjoitusten pohjavire on silti yleismaailmallinen – pyrkimys parempaan elämään ja yhteis-

kuntaan – ja tästä syystä niillä on voimaa puhutella myös ketä tahansa länsimaista nykyihmistä.”

Edellisessä kappaleessa siteerattu, kritiikin kohteena oleva, lainaus eurooppalaisen ja kiinalaisen yhteiskunnan eroista on otettu vuonna 2006 painetusta suomalaisesta peruskoulun 6. luokan historian oppikirjan Kiinaa käsittelevästä luvusta!

Jade-sarjan kieli

Myöhemmin samassa esipuheessa kääntäjä kuvailee kokoelmassa käytettyä kieltä seuraavasti. ”Kaikki *Guwen guan zhi* -antologian ja siis tämän valikoimankin tekstit on kirjoitettu ”Itä-Aasian latinaksi” sanotulla klassisella kirjakielillä, joka säilyi sivistyksen kielenä koko keisariajan. Vaikka tässä valikoimassa jokunen teksti on laadittu kirjakielen jäykimmän, määrämuotoisen variantin eli paralleeliproosan muotoon, sisällöllisesti kaikki kirjoitukset ovat eläviä ja persoonallisia. Niiden tyyli vaihtelee pateettisesta humoristiseen, salaivaisesta almaisesta juhlaan. Ero Jadekasvoissa esiintyvään arkaaiseen kieleen käy sitä selvemmäksi, mitä pidemmälle ajassa edetään. Kiinan klassinen kirjakieli ei suinkaan ollut paikoilleen jähmettynyttä vaan kehittyi siinä missä puhekielikin – vaikka puhe- ja kirjakieli eivät liene koskaan toisiaan suuresti vastanneetkaan.

Yksi muutos liittyy sanastoon. Vanhimmissa teksteissä pääosa sanoista muodostui vain yhdestä kirjoitusmerkistä, mutta myöhemmin ”yhdyssanojen” osuus kasvoi; kielen ”taloudellisuus” väheni, mutta luettavuus parani. Viimeisimpänä tässä valikoimassa olevien **Liu Zongyuanin** tekstien sanastosta osa on jo sellaista, joka löytyy nykykiinan sanakirjoista; vanhempien tekstien tulkinnassa on turvauduttava yksinomaan klassisen kirjakielen sa-

nakirjoihin.”

Guwen guan zhin artikkelit on järjestetty aikajärjestykseen ja kääntäjän kuvailema tekstisisällön muuttuminen ajan kuluessa näkyy hyvin seuraavassa *Jadelähde*-teoksen (s. 109–111) lainauksessa verrattuna edellisen osan näytetekstiin.

Vaatimaton majani

Vuori ei ole maineikas korkeuttaan vaan *huipullaan asuvan* kuolematoman ansiosta. Vesi ei ole salaperäinen syvyyttään vaan *syvyyksissään piilevän* lohikäärmeen vuoksi. Niin on myös tämän vaatimattoman majan laita; minun hyveeni sulotuoksu se sieltä kantautuu.¹

Portaiden halkeamat ovat sammalen vihertämät. Bambuverhojen läpi kuultaa kasvillisuuden vehreys. Täällä puhuvat ja nauravat laajasti oppineet vanhatherrat; tänne eivät eksy virattomat nulkit.² Täällä sopii viritellä koristelematonta lautasittraa ja lukea ääneen *Timanttisuuttraa*.³ Täällä ei ole silkki kieltien ja bamburuokojen *musiikin* hämmentämiä korvia eikä virallisten asiakirjojen rasittamia muotoja.⁴

Nanyangissa oli Zhuge Liangin piilopirtti, läntisessä Shussa oli Yang Ziyunin huvimaja.⁵ Mestari Kong on sanonut: ”Mitä vaatimatonta sellaisessa majassa on?”⁶

Liu Yuxi

”Useat Liu Yuxin (772–842) runot sisältävät poliittisen satiirin sävyjä. Hän joutui pääkaupungissa epäsuosioon vuonna 805 osallistuttuaan eunukki- ja sotilasvallan vastaiseen reformiliikkeeseen. Sen jälkeen hän toimi yli kaksikymmentä vuotta virkamiehenä syrjäseuduilla. Hänen kuvaamansa ”vaatimaton maja” sijaitsi nykyisinkin köyhässä Anhuin maakunnassa. Liu Yuxi on tuskin tarkoittanut kirjoitustaan sellaiseksi kungfutselaisen itsensä kultti-

voinnin ylistykseksi kuin esimerkiksi Wu Chucai ja Wu Diaohou sen selittävät. Pikemminkin se on itseironinen kuvaus tapakungfutselaisen silmänpalvonnasta: lautasitraa ei soiteta vaan vain ”viritellään”, työ ei paina, kulttuurista ei ymmärretä mitään, ja klassikoiden sijaan luetaan muotikirjallisuutta.

1. ”Sulotuoksu” oli hyveen tyyppillinen kuvakielinen ilmaus (Ks. *Jadekasvot*, 41, viite 9.) Liu mukailee vanhaa sanontaa: ”Uhriviljan tuoksu ei kantaudu kauas, vaan vain kirkas hyve kantaa kauas.” (*Jadekasvot*, 47.)

2. ”Oppineet vanhatherrat” on alkutekstissä *ru* (儒), joka tarkoittaa erityisesti kungfutselaisia. *Ru* lienee ollut alun perin, ”sadan koulukunnan” keskinäisen kilpailun aikaan, haukkumasana, sillä se tarkoittaa myös ’pehmoa, nynnä’. Liu käyttää *ru*-sanaa itseironisesti juuri jälkimmäisessä merkityksessä, sillä sen vastinpari ”nulkki” on alkutekstissä *ding* (丁), joka tarkoittaa paitsi ’miestä’, myös ’vahvaa, viriiliä’. Yhdyssana *baiding* (白丁) tarkoittaa ’virka- tai oppiarvoa vailla olevaa, oppimatonta, osaamatonta miestä’.

3. Lautasitran soittaminen kuului kungfutselaiseen yleissivistykseen. *Timanttisuutra* on osa *mahāyāna*-buddhalaista Buddhan opetuksista kertovien kirjoitusten kokoelmaa *Prajñāparāmitā*. Liu Yuxin aikaan sen lukeminen lienee ollut muoti-ilmiö, sillä Tang-kaudella yleistynyt kirjapainotaito edisti aluksi erityisesti buddhalaisen kirjallisuuden leviämistä. *Timanttisuutran* vanhin säilynyt painettu kappale on vuodelta 868 ja edustaa kenties maailman vanhinta suuren mittakaavan kirjapainotyötä.

4. ”Silkkikielten ja bamburuokojen musiikki” on alkutekstissä yksinkertaisesti ’silkki ja bambu’,

sizhu (絲竹). Sanonnalla tarkoitetaan vielä nykyäänkin perinteistä musiikkia.

5. Sotilasstrategi **Zhuge Liangista** ja hänen maalla asumisestaan puhutaan kirjoituksessa *Perusteita liikkeen kannallepanolle*. **Yang Xiong**, puhuttelunimeltään **Ziyun**, oli varhaisemmalla Han-kaudella elänyt (53 eaa.–18) kungfutselainen runoilija ja filosofi, joka kirjoitti vaatimattomassa huvimajassaan *Muutosten kirjaa* (*Yijingiä*) jäljittelevän ja eri opisuuntia yhdistelevän kosmologisen teoksen nimeltä *Taixuanjing* (太玄經). Jälkipolvet tuomitsivat teoksen yleensä hämäräksi ja hyödyttömäksi. (**Han Yun** arvio Yangista, ks. seuraava kirjoitus *Alkuperäinen Tie*.)

6. Lainaus on **Kongfuzin Keskusteluista**, IX.I4: ”Mestari aikoi asumaan barbaariheimojen luokse. Häneltä kysyttiin: ’Eivätkö asumukset olisi siellä liian vaatimattomia?’ Mestari vastasi: ’Mitä vaatimatonta sellaisessa majassa on, jossa asuu herrasmies?’” Liu Yuxi on jättänyt jälkimmäisen lauseen pois ja vihjaa mahdollisesti, että asumuksen vaatimattomuus ei välttämättä takaa asukkaansa arvoa.

Jadepeili

Jade-sarjan kolmas teos *Jadepeili – valittuja kirjoituksia keisarillisen Kiinan kulta-ajoilta* (2008) -teoksen esipuheessa Jyrki Kallio kuvailee valikoimaa seuraavasti:

”Tämä teos on kokoelma esseitä kahden kukoistavimman kiinalaisen dynastian – Songin (960–1279) ja Mingin (1368–1644) – ajoilta. Esseiden kirjo ulottuu herkistä maisemakuvauksista ja ekspressionistisista tunnelmapaloista juhlaaviin muistikirjoituksiin ja naturalistisiin henkilökuviin. Niiden sävy vaihtelee intomielisestä mahtipontiseen ja opettavaisesta satiiriseen. Klassista

proosaa kirjoitettiin vain harvoin ilman yhteiskunnallista sanomaa, ja niinpä tämänkin teoksen kirjoittajat pyrkivät yhtä aikaa sekä viihdyttämään lukijoitaan että taivuttelemaan heitä omien ajatustensa kannattajiksi. Käännytystyön kohteena olivat useimmiten hallitsija ja muut valtaapitävät, joten ei ole ihme, että moni tämänkin teoksen kirjoittajista sai kärsiä suorapuheisuudestaan. Heidän kirjoitustensa kokoelma on muistomerkki niin Kiinan myöhemmän keisarikauden kirjallisuudelle kuin parempaa maailmaa tavoitelleelle aatteellisuudelle.”

Esimerkkinä kiinalaisen runouden tulkinnallisuudesta voimme verrata Jyrki Kallion *Jadepeili*-teoksen (s. 67–69) käännöstä **Ouyang Xiun** runosta *Humaltuneen ukon paviljonki* **Pertti Niemisen** 20 vuotta aiemmin julkaistuun käännökseen. Jyrki Kallio mainitsee käännöstensä yhteydessä mahdolliset samojen teosten aikaisemmat käännökset. Tässä ensin Jyrki Kallion käännös. (Kommentit jätetään tästä esimerkistä pois.)

Humaltuneen ukon paviljonki

Chuzhouta ympäröivät joka puolelta vuoret. Lounaiset huiput metsikköisine solineen ovat poikkeuksellisen kauniita. Niistä vehmaimpana ja jylhimpänä siintävä vuori on Langyavuori. Vuoripolulla virtan, parin jälkeen korviin kantautuu veden solina kahden huipun välissä ilmoille ryöppyävästä lähteestä, Humallähteestä. Kun polku kääntyy harjanteen mutkaa seuraten takaisinpäin, tulee esiin räystäänsä lähteen ylle siipinä levittävä paviljonki, Humaltuneen ukon paviljonki. Kuka on rakentanut paviljongin? Vuorella asuva buddhalaismunkki Viisas kuolematon. Kuka on nimennyt paviljongin? Itse käskynhaltija. Käskynhaltija kävi ker-

ran vieraidensa kanssa siellä juomassa olutta. Koska hän humaltui jo pian juotuaan vain vähän ja oli iältään seurueen korkein, hän otti liikanimukseksi Humaltunut ukko. Humaltuneen ukon mieli ei halua niinkään olutta kuin vuorten ja vesien maisemaa. Vuorten ja vesien tuottama ilo ravitsee hänen mieltään ja olut hänen ruumistaan.

Kun aurinko nousee, utu hälvenee metsän yltä, ja kun pilvet palaavat, hämärä laskeutuu kallionkielekkeiden alle; valon ja varjon vaihtelu tuovat vuoristoon aamun ja illan. Kukkivien villikasvien hento tuoksu, vankkojen puiden sankka siimes, tuulen kirpeys ja kuuran kirkkaus, laskevan veden paljastamat kivet; siinä ovat vuoriston neljä vuodenaikaa. Aamunkoitteessa ulos lähtiessä ja illansuussa kotiin palatessa näkymät ovat jokaisena vuodenaikana erilaiset ja tuottavat lakkaamatonta iloa.

Tuo joukko, joka kulkee laulellen tietä taakkoineen, ehtiväisimmät jo puiden alla lepäillen, etummaiselta huudellen ja taaimaiset vastailen, koukkuselät taluttaen lapsia, tuo väsymätön hyöriä on chuzhoulaisia retkellä. Jotkut ryhtyvät onkimaan puron törmällä, ja koska puro on syvä, kalat ovat pulskia. Jotkut rupeavat panemaan lähteen vettä olueksi, ja koska lähde on raikas, oluesta tulee kirkasta. Tuolla katetaan esille monenlaista vuoriston riistaa ja villivihanneksia; siellä valmistellaan käskynhaltijan illallisjuhlaa. Juhla juovuttaa ilollaan ilman silkkikielten ja bamburuokojen *musiikkiakin*. Tikat osuvat maaliinsa, joku saa lautapelissä voiton, juomasarvet ja pelimerkit kulkevat kädestä käteen, toiset nousevat seisomaan, toiset istuvat, kaikki melskaavat; niin viihtyvät vieraat. Tuo valkohapsinen harmaaparta, joka maata rehjottaa kaiken keskellä, on

käskynhaltija, humalassa.

Laskeva aurinko on jo painunut vuorten taakse, ja ihmisten varjot haipuvat hämäryyteen. Käskynhaltija lähtee paluumatkalle, ja vieraat saattavat häntä. Metsän peitossa puiden siimeksessä kuuluu sirkutusta niin alhaalta kuin ylhäältä, kun retkeläisten lähtö ilahduttaa lintuja. Niin kuin linnut tietävät vuorten ja metsien ilot mutta eivät ihmisten iloja, ihmiset tietävät käskynhaltijan kanssa retkeilyn ilot mutta eivät sitä, miten käskynhaltija iloitsee heidän iloistaan. Humalluttuaan hän yhtyy retkeläisten iloon ja selvittyään hän laatii retkestä kirjoitelman; tällaisen tuo käskynhaltija taitaa. Kuka on tuo käskynhaltija? Hän on Ouyang Xiu Lulingista.

Ouyang Xiu

Tässä vertailukohdaksi Pertti Niemisen käänös samasta runosta nimellä *Humaltuneen Vanhuksen huvimaja* teoksesta *Veden hobde, vuorten värit* (Otava 1987, s. 311–312).

Ou-yang Hsiu

Humaltuneen Vanhuksen huvimaja

Vuoret ympäröivät Ch'un joka puolelta, mutta lounaiset huiput, laaksot ja metsät ovat kauneimmat. Niiden joukosta kohoaa etäällä vihreärintainen ja jalokaarinen Lang Ya.

Jos sen metsissä samoat kuusi seitsemän litä, alat kuulla virtaavan veden ääntä, joka solisee, solisee, ja näet puron, joka kumpuaa kahden lohkarin välistä. Siinä on Päihtymyksen lähde. Tie kiertää huippua ja kaarteita takaa kohoaa majan katto, ja sitten näkyy lähteen äärellä Humaltuneen Vanhuksen huvimaja.

Kuka majan on rakentanut?

Vuorten erakko Viisas ja Kuole-

maton.

Kuka sille antoi nimen?

Itse seudun käskynhaltija.

Tänne hän tuo ystävänsä juomaan, mutta juo itse vain vähän, sillä hän humaltuu pian, ja koska hän on sangen vanha, hän on antanut itselleen nimen Humaltunut Vanhus.

Humaltuneen Vanhuksen mieli ei halua viiniä; hän haluaa vain olla lähellä vuoria ja vettä, ja niiden ilon hän juo viinissä sydämeensä.

Aurinko nousee. Sumu haihtuu metsistä, palaa pilvinä vuorille ja pimentää kalliot ja luolat. Pimeys vaihtuu valoksi ja valo pimeydeksi. Tämä on vuorten aamu ja ilta.

Salaperäiset tuoksut nousevat kukkivilta kentiltä; puitten lehdet peittyvät varjoihin; tuuli ja kaste kirkastavat korkeudet; vesi laskee ja kalliot kohoavat. Nämä ovat vuoriston vuodenaikat. Ja vaikka aamulla menet ja illalla tulet, näyt ovat jo muuttuneet. Siinä on ilon aihetta loppumattomiin.

Kantajat laulavat laaksoissa ja vaeltajat lepäävät puiden varjossa, ja etäältä huudetaan ja läheltä vastataan, ja kumaraiset vanhukset kantavat taakkojaan, menevät ja tulevat, eikä loppua näy: nämä ovat Ch'un asukkaat. Mutta me asetumme puron rannalle ja alamme kalastella, puro on syvä ja kalat lihavia. Sekoitamme Päihtymyksen lähteen vettä viiniin, tuoksuva vettä, joka kirkastaa viinin. Ympärillämme on vuorten riistaa ja kedon yrttejä hajan hajan: käskynhaltija järjestää tänään juhlat.

Tunnelma nousee ilman silkkikieliä ja bambuhuilujakin, sillä toiset ampuvat maaliin ja osuvat aina; ja jokainen shakinpelaaja voittaa. Maljat ja pelinappulat kiertävät kädestä käteen, ja kun joku nousee, toinen istahtaa, ja kaikki laulavat ja meluavat yhteen ääneen. Tämä on vieraiden iloa.

Muuan sameakatseinen, jolla on valkea parta, hoippuu joukon keskellä: päihtynyt käskynhaltija.

Kun aurinko laskee vuorten taakse ja ihmisten varjot pitenevät ja sulautuvat toisiinsa, lähtee käskynhaltija kotiin ja vieraat saattavat häntä.

Metsän varjot syvenevät. Lintujen laulu nousee ja vaimenee; vaeltajat etääntyvät, lintujen riemu jatkuu. Ne tietävät vuorten ja metsien ilot, mutta ihmisten ilot ovat niille tuntemattomat; ja ihmiset tuntevat vaeltamisen riemun, kun he kulkevat käskynhaltijan seurassa, mutta eivät he tiedä, että tämä iloitsee heidän ilostaan. Päihtyneenä hän yhtyy tähän riemuun ja selvänä hän kirjoittaa siitä runon. Sellainen on käskynhaltija.

Mutta kuka hän on?

Hän on Ou-yang Hsiu

Lu Lingistä.

Lopuksi Jade-sarjasta

Jyrki Kallion Jade-sarjan kolme nidettä pitää sisällään kovin monenlaisia tekstejä. Ne vaihtelevat paitsi säällöltään myös kieleltään ja muodoltaan. Siksi niiden kääntämisen on ollut pakko olla hyvin haasteellista. Tekstien mielenkiintoisuus vaihtelee – paljon lukijan henkilökohtaisten kiinnostusalueiden mukaan.

Sellaiselle, joka on paljon tekemisissä kiinalaisen kulttuurin kanssa, tarjoavat selitykset erittäin runsaasti mielenkiintoista historiallista ja kulttuurista tietoa. Heille suositelenkin koko kokoelmaa tutustuttavaksi.

Niille, joilla ei ole erityistä yhtymäkohtaa kiinalaiseen kulttuuriin, voivat kokoelman teksti jäädä ulko kohtaisemmiksi, mutta ne voi mainiosti lukea välittämättä monista kommenteista puhtaasti historiallisena kaunokirjallisuutena.

Strategia-sarja

Matti Nojonen ja Jyrki Kallio ovat tehneet vaativat käännoistyönsä rinnakkain ja toinen toistaan tukien. Sekä Matti Nojonen että Jyrki Kallio ovat molemmat myös opiskelleet Kiinan kieltä ja kulttuuria itse oman tiensä etsien – kuulumatta mihinkään koulukuntaan. Tämä näkyy välillä heidän töissään raikaina mielipiteinä ja itse pohdittuina perusteluina. Suhteellisen pienessä suomalaisessa sinologikunnassa on hyvä asia, että kaikki eivät käy lävitse yhdenmukaista opintietä, vaan valitsevat itse oman tiensä. Tämä varmistaa pohjan monipuoliselle akateemisen keskustelulle.

Ei ehkä ole aivan sattumaa, että Matti Nojonen on valinnut käännoistyönsä kohteiksi *Sodankäynnin taidon* ja kiinalaiset strategiaopit. Matti Nojonen on harrastanut kamppailulajeja ja tämä on voinut tuoda oman näkökulmansa käännoistyöiden sisältöön. Samoin väitöskirja kauppatieteissä lienee valottanut aihepiiriä hieman toisenlaisesta näkövinkkelistä.

Samalla tavoin kuin Jyrki Kallion Jade-sarjan käännoisten kohdalla, on myös Matti Nojosen käännoistyöissä esipuheilla ja selityksillä huomattava merkitys kokonaisteoksen muotoutumisessa.

Sodankäynnin taito

Sunzin Sodankäynnin taito -teoksen (2005) johdantoluvussa Matti Nojonen kirjoittaa:

”Sodankäynti ja -johtaminen ovat ihmisyyhteisön vanhimpia organisoidun toiminnan muotoja. Sunzin Sodankäynnin taito (*Sunzi Bingfa*, 孫子兵法)¹ on tämän kulttuuriperimän vanhin ja edelleen valovoimaisin edustaja. Tämä ensimmäinen kiinasta tehty Sunzi-suomennos perustuu vanhimpaan ja laajimpaan tunnettuun

Sodankäynnin taidon editioon, joka on yli 2000 vuotta vanha.

Sunzin teos on vaikuttanut merkittävästi aasialaisten ja länsimaisten yhteiskuntien kehitykseen. Sen opit ovat olleet tärkeässä osassa Kiinan dynastioiden syntyessä ja kaatuessa. Se on innoittanut niin sotilasjohtajia, vapaustaistelijoita, sissipäälliköitä, terroristeja, poliitikkoja, rauhanaktivisteja kuin yritysjohtajiaakin. Maailman arvostetuimmat kauppa- ja sotakorkeakoulut opettavat Sunzin strategisia oppeja, ja itäaasialaiset liikemiehet pitävät Sunzin teosta ylivoimaisesti tärkeimpänä strategiaoppaana. Länsimaiset yritysjohtajat ovat löytäneet Sunzin teoksen vasta viime vuosikymmeninä. He lukevat teosta ja yrittävät soveltaa Sunzin strategisia oppeja kilpailutalouteen.

Tämä ei ole yllättävää, sillä jo ammuin kiinalaiset kauppiat väittivät, että ”markkinapaikka on kuin taistelukenttä” (*shichang ru zhanchang*, 市場如戰場), jossa voitiin soveltaa Sunzin oppeja. **Bai Gui** (白圭, 370–300 eaa.), joka oli yksi Kiinan varhaisimmista talousajatteliijoista, toteaa *Shiji*-teoksessa: ”Ymmärrätkö, minä hallitsen kaupankäyntiäni samalla tavalla kuin valtiomiehet **Yi Yin** ja **Lu Shang** muodostivat suunnitelmiaan, Sunzi ja **Wuqi** käyttivät joukkojaan ja **Shang Yang** laati lakejaan. Tämän vuoksi sanon, että jos miehellä ei ole tarpeeksi älyä sopeutua vallitseviin tilanteisiin, rohkeutta tehdä päätöksiä, hyvää tahtoa ymmärtää, milloin tulee antaa ja ottaa, sekä voimaa puolustaa omia asemiaan, niin en tule ikinä opettamaan kaupankäyntitapojani hänelle, vaikka hän haluaisikin oppia ne.”² (*Shiji*, luku 129.)

Yksi kirjan suurimmista lukijaryhmistä on eri kamppailulajien harrastajat, jotka soveltavat Sunzin oppeja taistelulajeihin ja perehty-

中國

Kuva: V. Rosenberg 11/2008

vät kirjan tarjoamaan ”kamppailun filosofiaan”. Sunzin teos on vaikuttanut voimakkaasti itäaasialaiseen korkea- ja populaarikulttuuriin. Valtavaa suosiota nauttivan itäaasialaisen miekkamieskirjallisuuden, elokuvien ja suosittujen tv-sarjojen sankarihahmot soveltavat ja siteeraavat tarinoissaan Sunzin oppeja. Sunzin vahva vaikutus itäaasialaiseen kulttuuriin heijastuu tätä kautta myös länsimaisen viihdeteollisuuden ja kulttuurin kehitykseen.

Välittömimmin Sunzin opit ovat länsimaissa vaikuttaneet sodankäynnin alalla aina 1800-luvun alusta asti. **Napoleon** opiskeli tarkasti Sunzia, ja ensimmäinen ranskankielinen käännös kirjasta vuodelta 1772 seurasi Napoleonin hänen sotaretkillään. Sunzi oli tuttu myös monille ensimmäisen ja toisen maailmansodan sotilasjohtajille. Yhdysvaltain merijalkaväen 1990-luvulla luotu taisteluoppi perustuu vahvasti Sunzin oppeihin. Viime vuosina mielenkiinto Sunzin Sodankäynnin taitoon on kasvanut samalla, kun eri maiden asevoimissa on paneuduttu terrorismin vastaiseen taisteluun sekä muihin 2000-luvun uhkakuviin ja haasteisiin.

Sunzi on vaikuttanut myös Suomen historian kulkuun sen

kohtalokkaissa käänneissä. Mikkelin päämajassa Suomen sotien aikana toimineella päämajoitustemstari **Aksel Airolla** oli läpi koko jatkosodan yölukemiseensa vain yksi kirja – Sunzin Sodankäynnin taito. Airo oli sodissamme marsalkka **Mannerheimin** arvostetuimpia ja luotetuimpia kenraaleja. Hän toimi talvi- ja jatkosodassa Suomen armeijan sotatoimien suunnittelijana ja oli keskeinen johtaja päämajassa.”

1. Tässä suomennoksessa noudetaan nykykiinan *pinyin*-translitterointijärjestelmää lukuun ottamatta nimeä Kungfutsu ja käsitettä kungfutselaisuus, jotka ovat vakiintuneet suomen kieleen noissa muodoissa. Tao ja taolaisuus sen sijaan kirjoitetaan *pinyin*-järjestelmän mukaisesti dao ja daolaisuus. *Pinyin* on yleisin tavallista länsimaista aakkostoa käyttävä kiinankielen äännekirjoitus. Tämä järjestelmä kehitettiin Kiinan Kansantasavallassa, ja se noudattaa kiinan kielen äänneasua. *Pinyin*-järjestelmästä ks. Kallio 2005, 274–277.

2. Bai Gui oli kiinnostunut mm. maanviljelyn kehittämisestä ja loi varhaisen opin rikastumisesta kysynnän ja tarjonnan avulla. Bai Gui kiteytti oppinsa sanontaan ”sen,

minkä ihmiset hylkäävät, minä hankin; sen, mitä ihmiset hankkivat, minä tarjoan” (*ren qi wo qu, ren qu wo yu, 人弃我取, 人取我与*). Bai Gui itse onnistui toteuttamaan oppiaan ja oli kuuluisa kauppias ja ministeri.

Termien käyttö

Vaikka Matti Nojonen ja Jyrki Kallio ovat tehneet käännöksensä rinnakkain ja toinen toisensa tekstiä kommentoiden, ovat he päätyneet joissakin asioissa erilaisiin käytäntöihin. Pienenä, eikä kovin tärkeänä, eroavuutena on Matti Nojonen päätyneet käyttämään termiä daolaisuus (*pinyin*-translitteroinnin mukaisesti) ja Jyrki Kallio taas termiä taolaisuus rinnakkaisesti kungfutselaisuus-termin kanssa. Perusteluna kungfutselaisuus ja taolaisuus muotojen käytölle on niiden vakiintunut asema suomen kielessä. Teoksessaan Jymäyttämisen taito Matti Nojonen siirtyy käyttämään muotoja konfutselaisuus ja Konfutsu. Tämän ”Mestari Kongin” ja hänen oppinsa kohdalla erilaisten kirjoitustapojen ero ei ole niin suuri, etteikö lukija ymmärtäisi, että on kyse samasta asiasta. Mutta vähemmän yleisten sanojen kohdalla systemaattisuus on tärkeää, jotta henkilöt ja käsitteet eivät hukkuisi erilaisten kirjoitustapojen alle. Nojonen ja Kallio käyttävät myös aikakaudesta ennen Qin-dynastian syntyä nimitystä Sotivat läänitysvaltiot. Ehkä vakiintuneempi termi olisi kuitenkin Taistelevat (läänitys)valtiot. Tässäkään ero ei ole suuren suuri.

Ei ensimmäinen käännös

Sodankäynnin taito on ilmestynyt ensimmäisen kerran suomeksi **Heikki Karkkolaisen** käännöksenä (Love-kirjat, 1982) **Samuel B. Griffitin** englanninkielisestä käännöksestä *The Art of War* (Oxford

中國

University Press, 1963). Matti Nojosen käännös on ensimmäinen suoraan kiinän kielestä käännetty ja vielä eri alkuperäisversioita vertaileva teos. Näin Matti Nojonen esittelee Sodankäynnin taidon eri käännöksiä:

”Sodankäynnin taito on kiinalaisista teoksista ehkä eniten vieraille kielille käännetty. Vanhemmista hyvistä käännöksistä otetaan jatkuvasti uusia painoksia. Teos on käännetty kaikille valtakielille ja monelle vähemmän puhutulle kielelle. Siitä on tehty alkuperäiskieleen perustuvat käännökset kaikille pohjoismaisille kielille ja nyt myös suomeksi.

Itä-Aasiassa Sunzin teos on ollut vaikutusvaltainen. Se ilmestyi japaniksi ensimmäisen kerran 700-luvulla, minkä jälkeen siitä on tehty lukuisia käännöksiä ja tutkimuksia. Koreassa ensimmäiset merkinnät Sodankäynnin taidosta ovat vuodelta 1593, mutta on todennäköistä, että teos tunnettiin siellä jopa aiemmin kuin Japanissa. Vietnamin teos tunnettiin erittäin hyvin jo 1930-luvulla, jolloin Vietnamin tuleva johtaja **Ho Chi Minh** oli Kiinassa **Mao Zedongin** johtaman armeijan sissitukikohdassa opiskelemassa vallankumouksen tekemistä ja Sunzin oppeja. Saamiensa oppien avulla Ho Chi Minh vastusti menestyksekkäästi ensin ranskalaisia ja myöhemmin yhdysvaltalaisia miehittäjiä Vietnamin. Varsinainen käännös vietnamiksi tehtiin vuonna 1961. Muille itäaasialaisille pääkielille teos on käännetty 1970- ja 1980-luvuilla.

Ensimmäinen käännös länsimaiselle kielelle saatiin vuonna 1772, kun Kiinassa 1700-luvulla asunut jesuiittapappi **Joseph Marie Amiot** julkaisi Ranskassa kirjan *L'art militaire – dans l'antiquité chinoise*. Amiot ei kääntänyt kirjaan koko Sunzin teosta vaan sisällytti siihen

Sunzin keskeisten ajatusten lisäksi muiden perinteisten kiinalaisten strategioiden kuten Wuqin ajatuksia. Kirja sai suurta huomiota Ranskassa, ja se otettiin heti pakolliseksi oppimateriaaliksi Ranskan korkeamman asteen sotakoulussa, jossa Napoleon tutustui kirjaan. Kirja seurasi Napoleonin hänen sotaretkillään. Napoleonin perustettua vuonna 1808 Ranskan ensimmäisen Sotilasakatemian (**Saint Cyr l'École**) kirjasta tuli pysyvä osa Ranskan armeijan korkeinta strategiaopetusta.

Kun juuri itsenäisyyden saavuttanut Suomi rakensi puolustusvoimiaan, joukko lupaavia nuoria upseereita lähetettiin opiskelemaan ulkomaille. Suuri osa 1920-luvulla Ranskassa opiskelleista upseereista muodosti Suomen armeijan ylimmän johdon talvi- ja jatkosotien aikana. Edellä mainittu ranskankielinen käännös teki lähtemättömän vaikutuksen Ranskan sotakorkeakouluun (**École Supérieure de Guerre**) nuoreen opiskelijaan kapteeni Aksel Airoon. Airon pariisilaisesta antikvariaatista hankkima kurssikirja kiinalaisesta strategisesta ajattelusta seurasi häntä läpi koko elämän. Kirja kului kenttäolosuhteissa, ja siihen on tehty alleviivauksia.

Marsalkka Mannerheimin nuorempana adjutanttina toiminut **Osvald R. Bäckman** kertoi haastattelussa toukokuussa 2004, että Airolla oli tämä ranskankielinen Sunzi yölukemisenään läpi koko jatkosodan. Bäckman kertoi usein kuulleensa Mikkelin päämajassa, kun sotaa johtaneet kenraalit, kuten Aksel Airo ja **Erik Heinrichs**, keskustelivat kiinalaisesta sotilaspöytäkirjasta. Myös Heinrichs, kuten myös päämajan tiedustelupäällikkö eversti **Aladar Paasonen**, oli käynyt ranskalaisen sotakorkeakoulun.

On merkille pantavaa, että Airolla, jota yleisesti pidettiin Suomen armeijan operatiivisten toimien aivona, oli jatkuvan kovan työpaineen alla aikaa ja energiaa lukea yhtä ja samaa kirjaa yhä uudelleen. Mitä ilmeisimmin kirja oli hänestä hyvin tärkeä ja mielenkiintoinen. Airo totesikin haastattelussa:

”Sotataito sinänsä ei ole muuttunut miksiäkään. Minulla on tässä ranskankielinen kirja, johon on koottu kahdentuhannen vuoden takaiset kiinalaiset sotilas- ja sodanjohtovivastukset, ja ne ovat yhä tänä päivänä voimassa, ovat aivan samat. Näytin kirjan kerran Mannerheimille ja sain sanoa, että luen tätä usein iltalukemiseksi nukkumaan mennessäni. Hän pyysi, että hankkisin hänellekin kirjan, ja niin tein. Siinä on koko sotataito, kirjoitettu 2000 vuotta sitten. No, välineet tietysti muuttuvat ja tekniikka muuttuu, mutta periaatteet ovat samat ja tulevat aina pysymäänkin. (Tv-ohjelma ”Itse asiassa kultuna” 16.2.1978.)”

Kääntäjä esittelee lähes 20 sivun verran Sodankäynnin taito -teoksen aatehistoriallista taustaa ja erittelee teoksessa käytettyjä käsitteitä. Tämä on erityisen tärkeää eri käännösten vertailemista varten ja sen ymmärtämiseksi, miksi kääntäjä on päättänyt juuri valitsemiinsa tulkintoihin.

Tässä näyte Matti Nojosen Sodankäynnin taidon käännöksestä (s. 72–77) teoksen ehkä kaikkein eniten lainatusta III luvusta.

Hyökkäyksen suunnittelu

Sunzi sanoi

Sodankäynnin taito on seuraavaa.

Kaikkein tärkeintä on pyrkiä valloittamaan vihollisen valtio vahingoittumattomana. On vasta toissijaisen tärkeää tuhota vihollisen valtio.¹

Kaikkein tärkeintä on ottaa hal-

中國

tuun vihollisen armeija, pataljoona, komppania ja viiden miehen ryhmä vahingoittumattomana. On vasta toissijaisen tärkeää tuhota vihollisen armeija, pataljoona, komppania ja viiden miehen ryhmä.²

Erinomaisinta ei siis ole sata taistelua ja sata voittoa, vaan vihollisen kukistaminen taistelutta.

Siksi tärkeintä on hyökätä suunnitelmaa vastaan,³ seuraavaksi tärkeintä on hyökätä liittoumia vastaan ja vasta sitten sotilaita vastaan. Huonoin vaihtoehto on hyökätä linnoitettuihin kaupunkeihin.

Linnoitettuja kaupunkeja vastaan hyökättäessä piirityssuojien, katettujen hyökkäysvaunujen sekä sotilastarvikkeiden ja -laitteiden valmistamiseen kuuluu kolme kuukautta.⁴ Maarampien rakentaminen vie toiset kolme kuukautta.

Jos kenraali ei kykene voittamaan kärsimättömyyttään vaan määrää joukot kiipeämään ylös muureja kuin muurahaiset, niin yksi kolmesta tapetaan ja kaupunki jää valtaamatta. Tällaiset hyökkäykset johtavat tuhoon.

Taitava sotajoukkojen käyttäjä siis alistaa vihollisen joukot sotimatta, valloittaa linnoitetut kaupungit taistelutta ja murskaa vihollisen valtion pitkittämättä sotaa.

Täydellisen voiton saamiseksi tulee kilvoitella koko Taivaanpiirin herruudesta, ja täyden hyödyn voi saada, kun aseet eivät tylsy. Tämä on hyökkäyssuunnitelman taito.

Armeijan käytön taito on siis seuraava:

Kun joukot ovat kymmenkertaiset – saarretaan; viisinkertaiset – hyökätään; kaksinkertaiset – taistellaan; tasavertaiset – hajotetaan; määrällisesti pienemmät – kyetään puolustamaan; ei olla tasaveroisia – kyetään välttämään vihollinen.⁵

Vaikka määrällisesti pieni olisikin vahva, määrällisesti suurempi

vangitsee hänet.

Kenraali on valtion vankkureiden tukirakenne. Kun tukirakenne on paikoillaan, valtio on vahva. Kun tukirakennetta ei ole, valtio on väistämättä heikko.⁶

On kolme tapaa, joilla hallitsija voi aiheuttaa armeijalleen murhetta:

Komentamalla armeija etenevään tietämättä, ettei se voi edetä, ja komentamalla se vetäytymään tietämättä, ettei se voi vetäytyä. Tämä on armeijan liekaan laittamista.

Sekaantumalla armeijakuntien tehtäviin ja hallintaan niitä tuntematta hämmennetään upseerit ja sotilaat.⁷

Sekaantumalla armeijakuntien sisäisiin voimasuhteisiin ja vastuisiin niitä tuntematta saadaan upseerit ja sotilaat menettämään luottamuksensa.

Kun armeijakunnat ovat hämmennyksen vallassa ja miehet menettäneet luottamuksensa, vasallit ja ruhtinaat alkavat aiheuttaa ongelmia. Tätä kutsutaan ”sekasortoisen armeijan aiheuttamaksi vastustajan voitoksi”.

Tämän vuoksi on viisi asiaa, joista tiedetään, kumpi osapuoli on voittoisa.

Se, joka tietää, milloin kannattaa ja milloin ei kannata taistella, voittaa.

Se, joka osaa hyödyntää määrällisiä eroja, voittaa.

Se, jonka päällystöllä ja miehistöllä on yhtenäisin päämäärä, voittaa.

Se, joka valmistautuneena odottaa valmistautumatonta, voittaa.

Se, joka on kenraaleista kykenevin ja joka välttää hallitsijan sekaantumisen, voittaa.

Nämä viisi seikkaa ovat tie voiton arvioimiseen.

Siis sodankäynnissä:

Kun tunnet vastustajasi ja tun-

net itsesi, et ole vaarassa sadassakaan taistelussa.⁸

Jos et tunne vastustajaasi mutta tunnet itsesi, mahdollisuutesi voittoon tai tappioon ovat samat.

Jos et tunne vastustajaasi etkä itseäsi, olet jokaisessa taistelussa vaarassa.

1. Lauseella on kaksi mahdollista oikeaa suomennosta. Toinen mahdollinen käänös on: ”Kaikkein tärkeintä on pitää oma valtio vahingoittumattomana. On vasta toissijaisen tärkeää tuhota vihollisen valtio.” Sunzin aikakaudella kirjoitusmerkillä *quān* (全) oli toinen yleinen vakiintunut merkitys ”säilyttää koskemattomuus” tai ”säilyttää vahingoittumattomuus”, mikä heijastuu monissa aikalaisteksteissä. Myös kommentaattori **Jia Lin** (1978, 51) tukee tätä näkemystä antamalla lauseelle kaksinaisen merkityksen. Hän ymmärtää lauseen seuraavasti: ”Sekä vihollisen valtion valtaaminen vahingoittumattomana että oman valtion koskemattomuuden säilyttäminen ovat molemmat parhaita ratkaisuja.” Myös vakiintunut sotilastermi ”kokonaisvaltainen ja täydellinen voitto” (*quānshèng*, 全勝) voidaan **Jun Zhichangin** mukaan ymmärtää seuraavasti: ”Täydellinen voitto (*quānshèng*) tarkoittaa sekä oman koskemattomuuden säilyttämistä että vihollisen voittamista.” Kuten usein klassisten tekstien kohdalla, kiista jää ratkaisemattomaksi. Valitettavasti Sunzin alkuperäisessä tekstissä ei ole vihjettä siitä, miten lause tulisi ymmärtää. Edes kokonaisuus ei auta ratkaisemaan tätä ristiriitaa, sillä kumpikin käänös sopii Sunzin sotataidon filosofiaan ”kukistaa vihollinen taistelutta”.

2. Vastaavasti tämä lause voidaan myös ymmärtää seuraavasti: ”Kaikkein tärkeintä on pitää oma armeija, pataljoona, komppania ja viiden miehen ryhmä vahingoit-

中國

tumattomana. On vasta toissijaisen tärkeää tuhota vihollisen armeija, pataljoona, komppania ja viiden miehen ryhmä.”

3. Kirjoitusmerkki (*mou*, 謀) tarkoittaa ”suunnitella”, ”suunnitelma” (kuten tämän luvun otsikossa) ja ”kokonaisvaltainen suunnitelma, johon olennaisena osana sisältyy hämäys”. Nykykäsittein voitaisiin ehkä puhua strategiasta.

4. Song-editioon on lisätty lause ”vain jos ei ole muita vaihtoehtoja” Tällöin tämä kohta tulee lukea: ”Hyökkää linnoitettuja kaupunkeja vastaan vain, jos ei ole muita vaihtoehtoja. Piirityssuojien, katettujen hyökkäysvaunujen sekä sotilastarvikkeiden ja -laitteiden valmistamiseen menee kolme kuukautta.” (簡本 11)

5. Song-editio: ”Kun voimasuhde on kymmenen yhtä vihollista kohden, saarra hänet, kun voimasi on viisikertainen, hyökkää hänen kimppuunsa jos voimasi on kaksinkertainen, hajota hänen voimansa, jos olette tasavertaiset, voit käydä taisteluun hänen kanssaan.” (簡本 14)

6. Tätä metaforaa on vaikea suomentaa. Kirjoitusmerkki *fu* (輔) voi tarkoittaa hevosvankkureiden pyörän puolaa, sokkaa tai lisävahvistusta vankkureiden kylkiin kiinnitettävää puista rakennetta, jonka tarkoituksena on estää vankkureiden kaatuminen, tukirakennetta, avustajaa ja avustamista sekä vartijaa ja vartiointia. Myös Hebein ja Henanin maakuntien museoiden asiantuntijat antoivat *fulle* edellä mainittuja merkityksiä. (*Hanyüdacidian* osa 9, 1253, 1257; Konrad 1977, 291; Lewis 1990 haastattelut Hebeissä ja Henanissa toukokuussa 2004). Ks. Kallion (200; 48–49) selitys käsitteelle *yu*.

7. Tässä Sunzi viittaa joukkoihin kahdella eri organisaatiosalla, ar-

meijana (*jun*, 軍) ja armeijakuntana (*sanjun*, 三軍). Sunzin aikana eri armeijoista koostuvat armeijakunnat sotivat useilla maantieteellisesti toisistaan erillään olevilla rintamilla. Kommunikaatiotekniikan heikkouden vuoksi kenraalille oli suuri haaste johtaa eri armeijakuntien operaatioita.

8. Song-editiossa tämä kohta on kirjoitettu: ”Joten on sanottu: jos tunnet itsesi ja tunnet vastustajasi, et ole sadassakaan taistelussa vaarassa.” (簡本 16)

Jymäyttämisen taito

Jymäyttämisen taito – strategiaoppeja muinaisesta Kiinasta (2008)

Myös tämän teoksen suurinta antia on pitkä ja perusteellinen esipuhe sekä tarkka kiinalaisten käsitteiden esittely ja pohdinta. Yli 60-sivuisen johdannon loppuyhteenvedo esittelee tiiviisti Matti Nojosen kokooman ja kääntämän teoksen ydinsanomman:

”Perinteisen kiinalaisen strategisen ajattelun rikkaus ja omintakeisuus piilevät sen käsitteellisen maailman tarjoamassa avaruudessa. Strategiatyö rakentuu nimenomaan abstraktin tiedon varaan. Tiedonmuodostus tapahtuu käsitteellisen työn kautta. Käsitteiden kautta analysoidaan toimintaympäristöä ja -kenttää, ja käsitteet ohjaavat myös varsinaista toimintaa organisaatioissa. Tämän vuoksi on tärkeää ymmärtää käsitteet.

Vaikka strategiatyö voidaan ymmärtää universaalina ilmiönä, tämä ei tarkoita, että strategiatyö tapahtuisi kulttuurisessa, historiallisessa tai institutionaaliossa tyhjiössä. Kiinalaisessa strategiaperinteessä toimintaa määrittää ja ohjaa sisäsyntyinen rikas käsitteistö, joka poikkeaa länsimaisesta. Kiina on uudistustensa myötä saanut globalisoituvassa maailmassa tärkeän stra-

tegisen merkityksen, ja sekä uudella että vanhalla mantereella on herännyt voimakas mielenkiinto ymmärtää kiinalaisen strategisen ajattelun lähtökohtia ja toimintaa paremmin. On riittämätöntä tukeutua pelkästään konfutselaiseen idealistiseen filosofiaan tai hahmottaa strategista toimintaa pelkästään länsimaisissa kulttuureissa syntynein strategiaopein. Niitä on tarkasteltava perinteisen kiinalaisen strategisen ajattelun, sen tarjoamien oppien ja ajatusmallien valossa; on pyrittävä ymmärtämään näitä ajatusmalleja niiden omista lähtökohdista ja abstraktiotasoista käsin.

Kiinalaiset laskennalliset ja harhaanjohtamiseen perustuvat strategiakäsitteet muodostavat symbioottisen suhteen ja täydentävät abstraktiotasoiltaan toisiaan. Harhaanjohtamisen strategiamailman toimintakenttä kattaa ennen konfliktia suoritettavat psykologiset ja diplomaattiset toimenpiteet. Sodan ollessa väistämätön suoritetaan laskennallisia arvioita voimasuhteista, jotka määrittävät toimenpidelinjaukset. Kiinalaisen perinteen mukaan vihollinen pyritään ensin lyömään ilman taistelua, ja tämän mahdollistivat ainoastaan harhaanjohtamiseen perustuvat diplomaattiset, psykologiset ja mielikuvia manipuloivat strategiset iskut. Jos näissä toimenpiteissä epäonnistutaan ja ajaututaan aseelliseen konfliktiin, käynnistetään joukko harhaanjohtamiseen perustuvia strategioita.

Kiinalaisessa strategisessa ajattelussa harhaanjohtaminen on kokonaisvaltainen toimenpide, joka jäsentää kaikkea toimintaa aina ylimältä strategiselta tasolta alas pienimpiin suunnitelmallisiin yksiköihin ja tasoihin. Strategiatyössä harhaanjohtaminen ei ole vain taktinen siirto tai operatiivinen toimi jossain

中國

kentällä, vaan peruseriaate, jonka kautta analysoidaan ja määritellään toimintaympäristöä sekä ohjataan omaa toimintaa.

Jotta ymmärrettäisiin perinteistä kiinalaista strategista ajattelua, strateginen työ täytyy ymmärtää kokonaisvaltaisena harhaanjohtamisen prosessina, joka yhdistää ennen sotatoimia tehtävät psykologiset ja diplomaattiset liikkeet sekä informaation ja mielikuvien hallinnan. Sotatoimien aikana näihin rauhan ajan toimenpiteisiin voidaan lisätä joukko harhaanjohtamisen strategiamaailman toimenpiteitä, joita ohjaa oma käsitteistönsä.

Perinteinen kiinalainen strategian ajattelu perustuu epälineaarisuuksien vaalimiselle. Tämän epälineaarisuuteen perustuvan ajatusmallin mukaisesti kiinalaiset luovat epäjatkuoita ja poikkeamia oletetuista todennäköisyyksistä ja toimintaa ehdollistavista käytännöistä. Menestystä luodaan säännönmukaisuuksista poikkeavin toimintamallein, jossa yllättävä voima suunnataan heikkouteen ja viholliselle näkymätön suhteutetaan näkyvään. Näissä prosesseissa mielikuvien hallinta on tärkeää.

Yksi merkittävimmistä strategia-teollisuutemme tuotteista ovat menestyksekkäät ja tuotetut strategiat.¹ Perinteisen kiinalaisen strategisen ajattelun näkökulmasta tämä olisi mahdoton ajatus. Kiinalaisen näkemyksen mukaan menestyksekkäitä strategioita on vaikea tai jopa mahdoton toistaa, sillä tilanteet, päätökset ja prosessit ovat aina ainutkertaisia. Sunzi toteaaakin: ”Voittoisia taisteluita ei voi toistaa. Ne ottavat muotonsa loputtomasti muuttuvista olosuhteista.”² Aikojen kuluessa myös monet muut kiinalaiset strategit tulivat samaan johtopäätökseen.

Kiinalaista harhaanjohtavaa stra-

tegista ajattelua voidaan siis hahmottaa myös epälineaarisuuden kautta, sillä kiinalaiset strategit pyrkivät tietoisesti pois kaikista taistelutilanteen luomista loogisista, ilmeisistä ja todennäköisistä ratkaisuista. Epälineaarinen toimenpide sisältää luonnollisesti yllätysmomentin, mutta käsitteellä viitataan myös odottamattomiin ratkaisuihin ja sellaisiin toimenpiteisiin, jotka vihollisen näkökulmasta näyttävät täysin epäloogisilta, epäsovinnaisilta ja jopa mahdottomilta. *Chenji* kuvaa tätä epälineaarisuuden ja harhaanjohtamisen ulottuvuutta:

’Hänen toimensa eivät noudata mitään säännönmukaisuutta, vaan ne joustavat etenevän ja vaihtelevan tuulen tavoin, jolloin vihollisen on mahdotonta ymmärtää, mistä on kyse. Hän lähtee ja saapuu omaehtoisesti, ja vihollisen on mahdotonta ymmärtää mitään hänen suunnitelmistaan (*mou*).’

Perinteisen kiinalaisen strategisen maailman yksi kulmakivi on psykologinen sodankäynti ja mielikuvien hallinta. Tällaisten operaatioiden mahdollisuudet ovat lähes rajattomat, mutta onnistuakseen niiden on kuitenkin noudatettava tiettyjä lainalaisuuksia. Viholliselle tarjottavan harhaanjohtavan informaation on oltava uskottavaa, hänen maailmankuvaansa sopiva ja ehkä jopa sitä vahvistavaa. Harhaanjohtaminen onnistuu parhaiten, kun viholliselle tuotetaan loogista ja uskottavaa tietoa.

Harhaanjohtavan tiedon on pohjaututtava todellisen maailman faktoihin, lainalaisuuksiin ja todennäköisiin vaihtoehtoihin. Lisäksi viholliselle on mahdollisuuksien mukaan tarjottava tilaa oivaltaa ja tehdä halutut tai halutun suuntaiset päätelmät itsenäisesti, jolloin informaatio, päätelyprosessi ja lopputulos vaikuttavat vihollisesta entistä

uskottavammilta. Perusedellytys on, että tarjotun tiedon on sovittava yhteen toimintakentän säännönmukaisuuksien kanssa.

Kiinalaisesta näkökulmasta katsottuna harhaanjohtaminen on keskeinen strategisen ajattelun ja toiminnanmuoto. Harhaanjohtaminen on kuin kiinalaisen strategisen maailman loimilanka, jonka varaan koko strategiamaailman kudelman luodaan. Ei ollut mitenkään sattumaa, että perinteisessä Kiinassa sotilaskoulukunnan edustamia strategiaoppeja kutsuttiin jymäyttämisen taidoksi (*guidao*, 詭道).

1. Tämä menestyksen kopiointi, paketointi, tuotteistaminen ja myynti näkyy niin konsulttien kuin kaupallisten korkeakoulujenkin tarjoamissa tuotteissa. Esimerkiksi IMD, joka on yksi Euroopan johtavista MBA-tutkintoja myöntävistä kauppakorkeakouluista, tarjoaa liikejohtajille kallista koulutuspakettia, jonka nimi on kuvaava ”Voittoisan suorituskyvyn orkestrointi” (*Orchestrating Winning Performance*, 22.7.2008). http://www.imd.ch/programs/oep/owp/index.cfm?direct_access=true.

2. Sunzi 2005, 91.”

Lopuksi

On sääli, että Matti Nojonen ei ole populistisi, sillä mieli tekisi kysyä häneltä, miten jymäyttämisen taito on nähtävissä Kiinan kansantasavallan kansainvälisessä politiikassa tänä päivänä. Mutta sitähan voi pohtia ihan itse luettuaan Matti Nojosen näköaloja avartavan teoksen! Suosittelen sitä lämpimästi kaikille, jotka työnsä puolesta ovat tekemisissä Kiinan kanssa.

Veli Rosenberg